

УДК 811.161.36340.113

*А. С. Фурс,
курсант 2-га курса факультэта міліцыі
Магілёўскага інстытута МУС
Навуковы кіраўнік: Л. А. Латоцін,
дацэнт кафедры апэратыўна-вышуковай дзейнасці
Магілёўскага інстытута МУС,
кандыдат педагагічных навук, дацэнт*

ЮРЫДЫЧНАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ ПА-БЕЛАРУСКУ

З улікам таго, што беларуская мова з'яўляецца дастаткова развітай, мае багатую літаратурную спадчыну, можна чакаць, што праблема пошуку беларускага аналага таму або іншаму тэрміну звязана не з магчымасцямі мовы, а з тым, што адпаведны прадметны абсяг мае недастатковую літаратурную базу. Пры ўтварэнні навуковых тэрмінаў пераважна выкарыстоўваюцца словы і карані агульналітаратурнай лексікі. Утварэнне тэрміналагічных адзінак адбываецца па тых самых мадэлях, што і пры ўтварэнні агульнаўжывальных слоў. Пакажам гэта на прыкладзе групы тэрмінаў, якія выкарыстоўваюцца ў азначэнні паняцця «правонарушэнне», узятага з вучэбнага дапаможніка: «Правонарушэннем яўляецца виновное противоправное деяние (действие либо бездействие), совершенное лицом, к которому по закону могут быть применены меры воздействия (санкции)» [1, с. 286].

У якасці крыніцы тэрмінаў выкарыстаем беларуска-руско-англійскі слоўнік. У разгледжаным азначэнні радавым паняццем з'яўляецца паняцце «деяние». У слоўніку гэты тэрмін па-беларуску пададзены як «дзеянне» і разам з гэтым словазлучэнне «адміністрацыйнае дзеянне» пададзена як пераклад тэрміна «административное действие» [2]. Атрымліваецца, што словам «дзеянне» абазначана як родавое паняцце, так і асобны від гэтага роду, якія ў рускай мове выражаюцца словамі «деяние» і «действие». Полісемія — непажаданая з'ява ў тэрміналогіі, тым больш недапушчальна адно і тое слова выкарыстоўваць для абазначэння роду і яго віду. Зыходзячы з азначэння «Действием называется юридический факт, вызванный волею заинтересованных лиц» [3, с. 99] і семантыкі слова «дзеянне» — «падзея, аб якой ідзе гаворка» [4, с. 171], гэтакі слова з'яўляецца беларускім адпаведнікам рускаму тэрміну «действие». Для рускага тэрміна «деяние» з тых адпаведнікаў — «дзеяства», «дзея», «дзеянне», «чыннасць», — якія прапануе электронны слоўнік [5], мэтазгодна выбраць слова «дзеяства», што адпавядае семантыцы суфікса -ств- — абазначаюць адцягненае дзеянне або стан ці вынік дзеяння [6, с. 258].

Тэрмін «бездействие» ў слоўніку [2] перададзены як «бяздзейнасць», але гэта супярэчыць семантыцы суфікса -н-асць, які абазначае адцягнены стан паводле таго, што названа ўтваральным словам «бяздзейнічаць» [6, с. 256]. Тут па семантыцы падыходзіць слова з суфіксам -нн-, які мае значэнне апрадмечанага дзеяння [6, с. 259], г. зн. слова «Бяздзейнне», якое і змяшчае слоўнік [7].

Тэрмін «виновное деяние» ў слоўніку [2] адсутнічае, але ў ім ёсць тэрмін «виновные действия (бездействие), выразившиеся в уклонении от трудоустройства по судебному постановлению о трудоустройстве», які перакладзены як «вінаватыя дзеянні (бяздзейнасць), якія выявіліся ва ўхіленні ад працаўладкавання па судовай пастанове аб працаўладкаванні». Таму па аналогіі тут напрошваецца пераклад «вінаватае дзеянне». Аднак у слоўніку [8] слова «вінаваты» тлумачыцца як «які правініўся ў чым-небудзь, зрабіў злачынства», г. зн. словам «вінаваты» абазначаны суб'ект дзеяння, а ў тэрміне «виновное деяние» прыметнік «виновное» абазначае пэўную ўласцівасць аб'екта «деяние». Разам з гэтым «деяние» ёсць не аб'ект, а дзейнасць. Таму тут больш падыходзіць прыметнік «віноўны», і хоць у слоўніку не зафіксавана слова «віноўны», але там змешчаны многія іншыя словы з суфіксам -оўн- — віноўнік, змястоўны, павярхоўны, раптоўны, тактоўны, цудоўны, шыкоўны і інш. Гэтае слова не зафіксавана ў адпаведных слоўніках не таму, што яно супярэчыць структуры беларускай мовы, а таму, што яно проста не сустракалася ў друкаваных крыніцах. Таму тэрмін «виновное деяние» мэтазгодна перакласці як «віноўнае дзейства».

Іншыя прававыя тэрміны, выкарыстаныя ў прыведзеным у пачатку артыкула азначэнні, менавіта: «правонарушение», «противоправное деяние», «лицо», «меры воздействия», «санкция», не выклікаюць цяжкасці пры перакладзе і маюць такія беларускія адпаведнікі: «супрацьпраўнае дзейства», «асоба», «меры ўздзеяння», «санкцыя».

Такім чынам, можна меркаваць, што магчымасці беларускай мовы абслугоўваць абсяг прававых навук цалкам дастатковыя і задача навукоўцаў заключаецца ў пашырэнні базы прававых тэкстаў на беларускай мове.

1. Общая теория государства и права : учеб. пособие / Г. А. Василевич [и др.] ; под общ. ред. А. Г. Тиковенко. Минск : Книжный Дом, 2006. 320 с. [Вернуться к статье](#)

2. Белорусско-русско-английский словарь юридических терминов [Электронный ресурс] // Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. URL: <http://multilang.pravo.by/ru> (дата обращения: 29.05.2021). [Перейти к источнику](#) [Вернуться к статье](#)

3. Васьковский Е. В. Учебник гражданского права. СПб. : Типография Контрагентства железных дорог, 1984. 174 с. [Вернуться к статье](#)

4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 2. Г – К / [Рэд. тома А. Я. Баханькоў]. Мінск : Галоўная рэдакцыя Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1978. 768 с. [Вернуться к статье](#)

5. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. URL: <https://translate.academic.ru/%D0%B4%D0%B7%D0%B5%D1%8F/ru/be/> (дата обращения: 31.05.2021). [Перейти к источнику](#) [Вернуться к статье](#)

6. Беларуская граматыка : у 2 ч. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; рэд. М. В. Бірыла, П. П. Шуба. Ч. 1 : Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. Мінск : Навука і тэхніка, 1985. 431 с. [Вернуться к статье](#)

7. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. URL: <https://translate.academic.ru/%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%B5/ru/be/> (дата обращения: 31.05.2021). [Перейти к источнику](#) [Вернуться к статье](#)

8. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы / [Рэд. тома М. П. Лобан]. Мінск : Гал. рэд. Беларус. Сав. Энциклапедыі, 1977. Т. 1 : А – В. 608 с. [Вернуться к статье](#)

9. Слоўнік беларускай мовы : Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне / Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР ; пад рэд. М. В. Бірылы. Мінск : БэлСЭ, 1987. 903 с. [Вернуться к статье](#)